

Д.В. СТЕЛЬНИК**МЕТОДИ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ**

В статті обгрунтована необхідність підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції. Розглянуто та систематизовано існуючі методи оцінки конкурентоспроможності продукції. Визначено параметри та показники конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: Конкурентоспроможність продукції, сільськогосподарські підприємства, методи оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції.

В статье обоснована необходимость повышения конкурентоспособности отечественной сельскохозяйственной продукции. Рассмотрены и систематизированы существующие методы оценки конкурентоспособности продукции. Определены параметры и показатели конкурентоспособности сельскохозяйственной продукции.

Ключевые слова: Конкурентоспособность продукции, сельскохозяйственные предприятия, методы оценки конкурентоспособности сельскохозяйственной продукции.

The article substantiates the need to improve the competitiveness of domestic agricultural products. The existing methods of product competitiveness estimation are considered and systematized. The competitiveness' parameters and indicators of agricultural products are identified.

Keywords: The competitiveness of products, agricultural enterprises, methods of competitiveness estimation of agricultural products

Постановка проблеми. На сучасному етапі склалися досить важкі умови для розвитку економіки України, зокрема для підприємств, що займаються виробництвом сільськогосподарської продукції. Крім того, приєднання України до СОТ загострило для таких підприємств проблему конкуренції на світовому ринку. Щоб бути конкурентоспроможною як на внутрішньому так і на зовнішньому ринку, сільськогосподарська продукція має відповідати міжнародним стандартам якості та забезпечувати оптимальне співвідношення ціни та якості. Тому питання підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції є одним з актуальних пріоритетних завдань для економіки України.

Управління конкурентоспроможністю продукції має базуватися на надійній і інформативній оцінці її рівня, що передбачає розробку методик для визначення рівня конкурентоспроможності продукції сільськогосподарського підприємства у порівнянні з аналогічною продукцією інших сільгоспвиробників. При розробці або удосконаленні такої методики надзвичайно важливим є вибір таких чинників або параметрів конкурентоспроможності продукції, які є найбільш вагомими і найкращим чином відбивають вимоги і пріоритети цільового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню та розробці методів оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції присвячені праці: М.Й. Маліка, В.Я. Амбросова, І.Г. Кириленка, Ю.О. Нестерчука, Д.Г. Легези, Г.М. Кулешова, А.О. Сітковської, О.А. Мартинчика та інших. Проте, незважаючи на велику кількість робіт, проблема оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції залишається відкритою, оскільки у зв'язку із розвитком агротехнологій та посиленням міжнародної конкуренції з'являються нові вимоги до сільськогосподарської продукції та нові чинники, що впливають на її конкурентоспроможність. Таким чином, питання удосконалення методів оцінки конкурентоспроможності залишається актуальним і

потребує подальших наукових досліджень у цьому напрямку.

Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз та узагальнення існуючих підходів до оцінки конкурентоспроможності продукції та визначення показників конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, що враховують особливості цієї продукції і характер конкуренції на сільськогосподарському ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сільське господарство є однією з основних стратегічно важливих галузей України, що забезпечує населення продуктами харчування, а галузі промисловості сировиною. Аграрні підприємства постійно зіштовхуються з труднощами, так як сільськогосподарська діяльність вважається однією з найризикованіших. Проте, забезпеченість земельними ресурсами, що значно перевищує наявний їх фонд у європейських країнах, та близькість до міжнародних ринків є вагомими конкурентними перевагами вітчизняного сільського господарства. Стратегічними завданнями на державному рівні є забезпечення ринку України якісною продукцією національного виробництва та просування вітчизняної сільськогосподарської продукції на міжнародний ринок, що висуває на перший план проблему підвищення конкурентоспроможності цієї продукції.

Конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції – це спроможність продукції за технологічними та економічними параметрами у певний час відповідати вимогам зовнішнього та внутрішнього ринку та задовольняти вимоги потенційних споживачів. [1].

При оцінці конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції необхідно враховувати як вартісні так і якісні властивості продукції [2]. Вартісні показники включають в себе витрати на виробництво, зберігання, транспортування та реалізацію продукції. Якість сільськогосподарської продукції є основним показником її конкурентоспроможності на аграрному ринку. Тому

необхідно стимулювати та впроваджувати на всіх рівнях виробництва стандартизацію аграрної продукції та проводити сертифікацію якості продукції на міжнародному рівні.

Враховуючи те, що сільгосппродукція має різне цільове призначення, вона поділяється на такі типи: кінцевого споживання (фрукти, овочі, молоко і т.д.), проміжний (насіння, корми, і т.д.) і сировинний (цукровий буряк, основна частка зерна, соняшник і т.д.). Важливим атрибутом успіху сільськогосподарських підприємств є дотримання технологічних вимог виробництва в залежності від видів продукції [3]. Якість сільгосппродукції оцінюють, зокрема, за такими показниками:

- Біологічні – придатність продукції до вживання в їжу; вміст макро- і мікроелементів, білка, вітамінів, цукру, жиру, тощо; зовнішній вигляд;
- технологічності – властивості продукції, які є важливими для переробки або виробничого використання в наступних циклах виробництва (сортова чистота, вологість, засміченість і т.д.);
- транспортабельності – ступінь її придатності до перевезення (клас, габарити вантажу, витрати коштів та часу та інші);
- екологічності – екологічна чистота продукції та її придатність до споживання в їжу людьми - чи годівлі тварин (вміст у продукції нітратів, нітритів, пестицидів, радіонуклідів та інші);
- естетичні – товарний вигляд продукції;
- патентно – правові – можливість безперешкодної реалізації сільгосппродукції [4].

Сільськогосподарська продукція відрізняється від продукції промисловості та інших галузей економіки, тому необхідно це враховувати при виборі показників для проведення оцінки конкурентоспроможності продукції. Єдиного підходу до оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції не існує. Більшість вчених, які вивчали дане питання, а саме, О.В. Богданюк, М.М. Челпанова, Ю.С. Лапова, Т.М. Квятко, Г.М. Кулешова та інші, схиляються до думки, що узагальнюючим показником конкурентоспроможності має бути інтегральний показник, проте, методи його розрахунку, запропоновані різними науковцями, різняться між собою.

Інтегральний показник визначається шляхом розрахунку середньозваженої арифметичної із врахуванням коефіцієнтів вагомості кожного окремого групового показника, проте він не є достовірним, адже розраховується експертним шляхом [5;6]. Потрібно врахувати, що розрахунок інтегрального показника є складним, і крім того, потребує великої кількості статистичних даних, які є закритими для публічного доступу.

Деякі вчені, а саме М.М. Челпанова, Л.А. Костирко та інші, проводять розрахунок інтегрального показника конкурентоспроможності продукції на основі таких груп показників: цінові, організаційно-економічні та фінансові, маркетингові та нецінові [11]. О.В. Богданюк виділяє дещо інші групові показники

для розрахунку конкурентоспроможності саме сільськогосподарської продукції:

- $I_{br(i)}$ – груповий показник за біолого-господарськими параметрами (показники, які генетично закладаються генетиками та селекціонерами);
- $I_{er(i)}$ – груповий показник за еколого-господарськими параметрами (показники, які містяться в нормативних документах та стандартах);
- $I_{br(i)}$ – груповий показник за виробничо-господарськими параметрами (показники, що формують виробничу собівартість)
- I_{ep} – груповий показник за економічними параметрами (показники рівня витрат на виробництво, собівартість, ціну споживання).

Проте, показники за виробничо-господарськими та економічними параметрами несуть в собі єдиний зміст – враховують витрати на виробництво та реалізацію продукції, тому більш доречно було б їх об'єднати в одну групу.

Формула розрахунку інтегрального показника конкурентоспроможності сільгосппродукції має вигляд [6]:

$$I_{ki} = \frac{I_{br(i)} * I_{er i} * I_{br(i)}}{I_{ep}} \quad (1)$$

де, - I_{ki} – інтегральний показник конкурентоспроможності окремої продукції.

Групові показники включають в себе одиничні, їх величину обчислюють як адитивну форму комплексного показника з ваговими коефіцієнтами. Формула має вигляд:

$$I_{gr i} = \sum_{i=1}^n a_{i(i)} * a_i \quad (2)$$

де, - $I_{gr(i)}$ – груповий показник окремої сільськогосподарської продукції;

$a_{i(i)}$ – одиничний параметричний показник по i -му параметру;

a – вага i -го параметру;

n – кількість параметрів, що аналізуються.

При оцінці конкурентоспроможності продукції також користується популярністю метод конкурентних переваг, що має в основі створення цінності для покупця (ціна нижча споживчої вартості), або цінності для виробника (зниження ціни продажу, яка є на ринку), як основних конкурентних переваг [7].

Проводячи оцінку конкурентоспроможності продукції досить часто науковці включають показники, які відносяться більше до показників конкурентоспроможності підприємства, а не продукції.

Так, наприклад, Д.В. Маховський, А.О. Мартинчик, В.Ю. Ільїн та інші, пропонують проводити оцінку конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції застосовуючи методи, що базуються на оцінці фінансового стану підприємства, матричні методи, методи визначення конкурентної позиції з точки зору стратегічного потенціалу підприємства, метод бенчмаркінгу, метод, заснований на теорії

ефективної конкуренції. Розглядаючи показники, що використовуються в даних методах можна зробити висновок, що прямого відношення до оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції вони не мають, а можуть впливати на конкурентоспроможність продукції тільки опосередковано.

Так, матричні методи оцінки використовуються при прийнятті стратегічних рішень та вибору стратегії, яка необхідна для конкурентного позиціонування підприємства на ринку. Дані методи розглядають як конкурентні позиції підприємств, так і тенденції розвитку всієї галузі (привабливість, темпи розвитку галузі, стадія життєвого циклу товару) [8].

В основі методу, заснованого на теорії ефективної конкуренції лежить оцінка наступних груп показників: ефективність виробничої діяльності, фінансовий стан, ефективність організації збуту та просування товарів, що дає можливість оцінити конкурентний стан підприємства відносно конкурентів, але ніяк не продукції [7].

При застосуванні методу бенчмаркінгу зазвичай використовуються такі показники, як рентабельність реалізованої продукції, продуктивність праці, фондівіддача, частка ринку підприємства, виручка та собівартість реалізованої продукції, а також враховується цінова політика підприємства відносно ринку [9]. Дані показники використовуються для аналізу стану підприємств-конкурентів, але метод бенчмаркінгу може бути адаптований до оцінки конкурентоспроможності продукції, коли окремі показники продукції будуть співставлятися з показниками продукції конкурентів або з найкращими чи середніми показниками по галузі.

Слід зазначити, що система маркетингу має значний вплив на формування порівняльної оцінки рівня конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, так як має в основі дослідження ринку, асортименту, реклами, каналів збуту та розподілу. Враховуючи, що виробництво сільськогосподарської

продукції займає тривалий час, а саме, декілька місяців, своєчасно реагувати на зміну попиту споживачів є складним завданням. Саме тому від ефективності всіх суб'єктів маркетингу залежить формування вартісних переваг даної продукції, підвищення даних переваг за рахунок обраного каналу збуту для отримання конкурентоспроможної ціни [10]. Тому в оцінку конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції мають бути включені маркетингові показники

Таким чином, методика оцінки конкурентоспроможності сільгосппродукції має бути комплексною і починатися з аналізу ринку, на якому продукція має бути реалізована; та визначення основних конкурентів, що випускають аналогічну продукцію. Вважаємо доцільним використання інтегрального показника конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, для розрахунку якого необхідно спочатку виділити окремі групи параметрів, за якими буде порівнюватися продукція різних виробників. З урахуванням проведеного огляду

підходів до оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції пропонуємо використовувати наступні групи параметрів: біолого-господарські (генетично закладені генетиками), еколого-господарські (нормативні документи та стандарти), виробничо-господарських (формують виробничу собівартість, ціну, витрати на виробництво) та маркетингові (асортименту, канали збуту, просування).

Висновки. Проведений аналіз існуючих методів оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції показав, що ці методи значно різняться між собою та мають свої переваги та недоліки. Деякі з них дозволяють оцінити скоріше конкурентоспроможність підприємства, ніж його продукції, хоча, звичайно ж, конкурентоспроможність продукції та конкурентоспроможність підприємства взаємопов'язані поняття. Від конкурентоспроможності продукції залежить рівень конкурентоспроможності підприємства, а високий рівень конкурентоспроможності підприємства дає можливість виробляти конкурентоспроможну продукцію. Методика оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції має враховувати специфіку сільського господарства та унікальність сільськогосподарської продукції та включати в себе такі показники, як біолого-господарські, еколого-господарські, виробничо-господарські та маркетингові.

Список літератури: 1. *Легеца Д.Г.* Методика оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на рівні підприємства [Електронний ресурс] // *Культура народів Причорномор'я*. – 2011. – № 196, 8т.2. – С. 41–44. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/54774/1/1-Legeza.pdf?sequence=1> 2. *Т.М. Квятко* Аналіз методів оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції. Теоретичний аспект. [Електронний ресурс] // – Режим доступу: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_150/23.pdf 3. *Г.М. Кулешиова* Методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності продукції АПК [Електронний ресурс] // *Економічні науки Вісник ЖДТУ №1(47)* – режим доступу https://ztu.edu.ua/ua/science/publishing/visnik/econom/1_47/37.pdf 4. *Олександр П. І., Лопушанська Ю. О., Краскова І. О., Снежко С. С.* Якість – запорука підвищення конкурентоспроможності продукції. [Електронний ресурс] // *Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка"* від 29.12.2014 № 1528 – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1633> 5. *І.Д.В. Маховський* Теоретико - методичні засади аналізу та оцінки конкурентоспроможності переробних підприємств системи АПК. [Електронний ресурс] // *інвестиції: практика та досвід № 23/2015* – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2015/24.pdf 6. *О.В. Богданюк* Удосконалення оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції в контексті підвищення її якості та безпеки. [Електронний ресурс] // *Науковий вісник НУБІП України №249* 2016 р., ст. 44-52. – Режим доступу: <http://elibrary.ru/download/61899087.pdf> 7. *Доброзорова О.В.* Формування умов забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємств АПК України / *О.В. Доброзорова* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_97/11.pdf 8. *Р.І. Жовновач* Теоретико-методологічні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємств [Електронний ресурс] // *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*, 2011, випуск 19. Режим доступу: http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_19_ekon/stat_19/14.pdf 9. *О. А. Мартинчик*, Теоретичні аспекти оцінки конкурентоспроможності

сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528) Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3422> **10. Л.М. Курбацька** - Маркетинговий механізм забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції. [Електронний ресурс] // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3388> **11. М.М. Челпанова** Интегральная модель оценки конкурентоспособности аграрных предприятий различных производственных типов. [Електронний ресурс] // зб. наук. праць / Національний ун-т біоресурсів і природокористування України, Південний філіал "Кримський агротехнологічний ун-т" Вип.121. - 2009. - 388 с. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Chem_Biol/Npkau/econ/2010_128/Files_128/10chmmit.pdf

References (transliterated): **1. Legeza D.G.** Metody`ka ocinky` konkurentospromozhnosti sil`s`kogospodars`koyi produkciyi na rivni pidpry`yemstva [Elektronny`j resurs] // Kul`tura narodov Pry`chernomor`ya. - 2011. - No 196, 8t.2. - S. 41-44. - Rezhy`m dostupu: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/54774/1-Legeza.pdf?sequence=1> **2. Т.М. Куватко** Анализ методив ocinky` konkurentospromozhnosti sil`s`kogospodars`koyi produkciyi. Teorety`chny`j aspekt. [Elektronny`j resurs] // - Rezhy`m dostupu: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_150/23.pdf **3. G.M. Kuleshova** Metody`chni pidxody` do ocinky` konkurentospromozhnosti produkciyi APK [Elektronny`j resurs] // Ekonomichni nauky` Visnyk ZhDTU #1(47)- rezhy`m dostupu https://ztu.edu.ua/science/publishing/visnik/econom/1_47/37.pdf **4. R. I. Oleksenko, Yu. O. Lopushans`ka, I. O. Kraskova, S. S. Snezhko. Yakist` - zaporka pidvy`shhennya konkurentospromozhnosti produkciyi. [Elektronny`j resurs] // Elektronne naukove faxove vy`dannya "Efekty`vna ekonomika" vid 29.12.2014 # 1528 - Rezhy`m dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1633> **5. D.V. Maxovs`ky`j** Teorety`ko - metody`chni zasady` analizu ta ocinky`**

konkurentospromozhnosti pererobny`x pidpry`yemstv sy`stemy` APK. [Elektronny`j resurs] // investy`ciyi: prakty`ka ta dosvid# 23/2015- Rezhy`m dostupu: http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2015/24.pdf **6. O.V. Bogdanyuk** Udoshkonalennya ocinky` konkurentospromozhnosti sil`s`kogospodars`koyi produkciyi v konteksti pidvy`shhennya yiyi yakosti ta bezpeky`. [Elektronny`j resurs] // Naukovy`j visnyk NUBIP Ukrainy` #249 2016 r., st. 44-52. - Rezhy`m dostupu: <http://elibrary.ru/download/61899087.pdf> **7. Dobrozorova O.V.** Formuvannya umov zabezpechennya mizhnarodnoyi konkurentospromozhnosti pidpry`yemstv APK Ukrainy` / O.V. Dobrozorova [Elektronny`j resurs]. - Rezhy`m dostupu: http://www.khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_97/11.pdf **8. R.I. Zhovnovach** Teorety`ko-metodologichni pidxody` do ocinky` konkurentospromozhnosti pidpry`yemstv [Elektronny`j resurs] // Naukovi praci Kirovograds`kogo nacional`nogo texnichnogo universy`tetu. Ekonomichni nauky`, 2011, vy`pusk 19. Rezhy`m dostupu: http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_19_ekon/stat_19/14.pdf **9. O. A. Marty`nchy`k, Teorety`chni aspekty` ocinky` konkurentospromozhnosti sil`s`kogospodars`ky`x pidpry`yemstv [Elektronny`j resurs] // Elektronne naukove faxove vy`dannya "Efekty`vna ekonomika" vklucheno do pereliku naukovy`x faxovy`x vy`dan` Ukrainy` z py`tan` ekonomiky` (Nakaz Ministerstva osvity` i nauky` Ukrainy` vid 29.12.2014 # 1528) Rezhy`m dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3422> **10. L.M. Kurba`cz`ka** - Markety`ngovy`j mexanizm zabezpechennya konkurentospromozhnosti sil`s`kogospodars`koyi produkciyi. [Elektronny`j resurs] // Elektronne naukove faxove vy`dannya "Efekty`vna ekonomika" Rezhy`m dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3388> **11. М.М. Челпанова** Y`ntegral`naya model` ocenky` konkurentosposobnosti` agrarnyx predpry`yaty`j razly`chnyx proy`zvodstvennyx ty`pov. [Elektronny`j resurs] // zб. nauk. pracz` / Nacional`ny`j un-t bioresursiv i pry`rodokory`stuvannya Ukrainy`, Pivdenny`j filial "Kry`ms`ky`j agrotehnologichny`j un-t" Vy`p.121. - 2009. - 388s. Rezhy`m dostupu: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Chem_Biol/Npkau/econ/2010_128/Files_128/10chmmit.pdf**

Надійшла (received) 12.11.2016

Бібліографічні описи / Библиографические описания / Bibliographic descriptions

Методи оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції / Д.В. Стельник // Вісник НТУ «ХПІ Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. - X. : НТУ «ХПІ», 2016 - № 24 (1196). - С. 109-112. - Бібліогр.:11 назв. - ISSN 2304 621X.

Методы оценки конкурентоспособности сельскохозяйственной продукции // Вестник НТУ «ХПИ». Серия: Актуальные проблемы управления и финансово-хозяйственной деятельности предприятия. - X. : НТУ «ХПИ», 2016. - № 24 (1196). - С. 109-112. - Библиогр. 11 назв. - ISSN 2304-621X.

Competitiveness estimation` methods of agricultural products / D.V./ Stelnyk // Bulletin of NTU "KhPI". Series: Actual problems of management and financial-economic activity of the enterprise. - Kharkiv : NTU "KhPI", 2016.- No 24 (1196). - P. 109-112. - Bibliogr.: 11 names. - ISSN 2304-621X.

Відомості про авторів / About the Authors

Стельник Діана Вікторівна - Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», магістрант кафедри менеджменту та оподаткування; тел.. (099) 980-65-66; e mail: stelnyk.d@mail.ru

Стельник Диана Викторовна - Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт», магістрант кафедри менеджменту та оподаткування; тел. (099) 980-65-66; e mail: stelnyk.d@mail.ru.

Stelnyk Diana Viktorovna - National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", mahystrant the department management and taxation; tel.: (099) 980-65-66; e mail: stelnyk.d@mail.ru